

De Canon van Nederland

De Canon van Nederland

**Vijftig vernieuwde vensters
voor onze tijd**

COMMISSIE HERIJKING
CANON VAN NEDERLAND

Amsterdam University Press

Publicatie van de Commissie Herijking Canon van Nederland
Uitgave september 2020

© 2020 Stichting entoen.nu, Utrecht

ISBN 978-94-6372-455-5

NUR 688/840

Meer informatie: www.canonvannederland.nl

Ontwerp: Kok Korpershoek

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de rechthebbende.

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle copyrights van in deze uitgave opgenomen illustraties te achterhalen. Aan hen die desondanks menen alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Amsterdam University Press.

Inhoudsopgave

8	Woord vooraf
10	Inleiding
18	Wandkaart
20	De vijftig vensters
120	Hoofdpijnen, tijdvakken en vensters
128	Samenstelling commissie
131	Illustratieverantwoording

We zijn allemaal nieuwkomers in een geschiedenis die we niet hebben gemaakt. Ongeacht herkomst kan iedereen zich dat verleden toe-eigenen om hier een toekomst op te bouwen. [...] De canon is een uitnodiging om een verdeeld verleden tot een gedeeld verhaal te maken.

Paul Scheffer

[De Canon] is er om een beeld te geven van de Nederlandse geschiedenis, niet om genoegdoening te geven aan iedereen die ooit werd achtergesteld.

Els Kloek

Woord vooraf

Welke basiskennis van de Nederlandse geschiedenis en cultuur moeten we doorgeven aan toekomstige generaties Nederlanders? Dat was de lastige vraag waar de *Commissie Ontwikkeling Nederlandse Canon* onder leiding van Frits van Oostrom in 2005 voor stond, toen de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap haar vroeg om een Nederlandse canon te ontwerpen.

Het resultaat was een canon in vijftig onderwerpen of ‘vensters’: belangrijke mensen, uitvindingen en gebeurtenissen die samen laten zien hoe Nederland zich heeft ontwikkeld tot het land dat het nu is. De Canon is inmiddels veertien jaar in gebruik en elke Nederlandse leerling wordt geacht op school vertrouwd te raken met deze vensters.

Geschiedenis is een discussie zonder einde. Een canon dient daarom niet in beton gegoten te zijn, maar heeft net als het wegennet regelmatig onderhoud nodig. Elke generatie moet haar eigen geschiedenis schrijven volgens de methoden, opvattingen en fascinaties van de eigen tijd.

Daarom heeft de *Commissie Herijking Canon van Nederland* in opdracht van de minister de Canon herzien. We hebben daar met veel plezier bijna een jaar lang hard aan gewerkt. Vanuit zeven hoofdlijnen en een aantal aandachtspunten hebben we de complete Canon herijkt en daarbij naar een nieuwe balans gezocht. Dat leidde tot het opnieuw beschouwen en herschrijven van alle vensterteksten. Het resultaat is een nieuwe editie van de Canon van Nederland voor de jaren twintig.

We hopen daarmee zowel de Canon van Nederland zelf als het onderwijs en de samenleving waarvoor hij bestemd is een dienst te hebben bewezen.

22 september 2020
Namens de commissie,

James Kennedy
voorzitter

Inleiding

Wie was Johan van Oldenbarnevelt ook alweer? Hoe oud is de Nederlandse taal eigenlijk? Wanneer is de slavernij afgeschaft? En wanneer reed er hier voor het eerst een trein? Het gesprek over geschiedenis begint met betrouwbare kennis. Waar hebben we het precies over, wat zijn de feiten? Hoe moeten die vervolgens geduid worden? En welke lering kunnen we eruit trekken? Gelukkig is er de Canon van Nederland!

De Canon als vanzelfsprekende bagage

Canon betekent letterlijk richtsnoer of maatstaf. Zo is het hier bedoeld: kennis over onze cultuur en geschiedenis die ‘aan de maat’ is. Onderwerpen die algemeen bekend zouden moeten zijn, belangrijk genoeg om aan nieuwe generaties Nederlanders door te geven.

De Canon van de Nederlandse geschiedenis bestaat uit vijftig historische onderwerpen waarmee je het verleden ontdekt en het heden leert begrijpen. Deze vijftig ‘vensters’ zijn onderling heel verschillend: sommige gaan over mensen, andere over voorwerpen, gebeurtenissen of ontwikkelingen. Er zitten mooie en vrolijke vensters bij, maar ook treurige. De vensters vertellen samen een verhaal over Nederland.

De Canon is bedoeld als vanzelfsprekende bagage die je een leven lang van dienst is, te beginnen in het onderwijs. Door die bagage zal ieder die de basisschool en het voortgezet onderwijs heeft doorlopen in aanraking zijn gekomen met waardevolle en belangrijke verhalen uit de Nederlandse cultuur en geschiedenis.

Hoe is de Canon tot stand gekomen?

De Canon van Nederland is op een typisch Nederlandse wijze tot stand gekomen: niet uitgevaardigd door een centrale autoriteit of een enkele toonaangevende instelling, maar ook niet gecreëerd door een meerderheid van stemmen in een

referendum. De Canon is in 2005/06 samengesteld door een aantal specialisten (de commissie-Van Oostrom) bij elkaar te brengen en hen een jaar lang met elkaar en met een selectie van geïnteresseerde individuen en betrokkenen uit de erfgoedsector te laten overleggen. In 2019/20 kreeg de commissie-Kennedy de opdracht om de eerste Canon te herzien.

De praktijk van de afgelopen veertien jaar in Nederland heeft voldoende uitgewezen dat de Canon van Nederland hoofdzakelijk wordt gebruikt zoals hij bij lancering bedoeld was: allereerst voor gebruik in het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs, en daarnaast voor het bevorderen van historische kennis in de brede Nederlandse samenleving.

Het proces doet denken aan de manier waarop Nederland er al eeuwen in slaagt zijn polders droog te houden: collectief vakmanschap. De manier waarop deze Canon tot stand is gekomen, wordt gebruikt en is herzien, zegt net zoveel over Nederland als de vijftig vensters zelf.

'Less is more'

Waarom maar vijftig? Natuurlijk hadden we een lijst met honderd of zelfs vijfhonderd belangrijke personen en gebeurtenissen kunnen opstellen. Daar kozen we, vaak met pijn in het hart, niet voor. We vonden dat vijftig goed uitgekozen vensters samen goed genoeg waren, ten eerste om er in de schoolklas prachtige verhalen over te vertellen en ten tweede om de leerlingen een helder begrip bij te brengen van de chronologie door de loop der eeuwen. Natuurlijk is er heel veel meer, maar deze vijftig vormen wat ons betreft de basis. In de beperking toont zich de meester, zoals de Duitse dichter Goethe het treffend formuleerde.

De geschiedenis is een brede rivier van wetenswaardigheden door de tijd heen. De Canon bestaat uit vijftig stapstenen door die rivier aan kennis, om er je weg doorheen te kunnen vinden, en om bij elke stap zicht te krijgen op veel meer geschiedenis eromheen.

Wie in de Canon niets mist, mist iets

Je kunt vervolgens wel fijn van mening verschillen over onze keuze. Waarom is Christiaan Huygens wel opgenomen en Antoni van Leeuwenhoek niet? Waarom een apart venster voor de Franeker planetariumbouwer Eise Eisinga en niet een voor de natuurkundige Nobelprijswinnaars Lorentz, Van der Waals en Kamerlingh Onnes? Waarom wel de eerste spoorlijn maar niet de eerste oceaanolucht naar Batavia? En waarom geen apart venster Pim Fortuyn of Johan Cruijff?

Zo zijn er tal van thema's te bedenken die gemist worden in het vensterpalet. Daarom willen we hier onderstrepen dat de Canon van Nederland niet het alleenrecht heeft om te bepalen wat belangrijk is in de Nederlandse geschiedenis en wat niet. De vijftig vensters van de Canon zijn niet het resultaat van een wedstrijd waarin de vijftig allerbelangrijkste feiten gewonnen hebben.

Desondanks hebben we vertrouwen in de eigen afgewogen keuzes en menen wij dat deze Canon voor onze tijd een mooi en evenwichtig beeld geeft van het Nederlandse verleden.

Gesprek over de Canon

Geschiedenis is een discussie zonder einde, zei de historicus Pieter Geyl. Een canon hoort daarom niet in beton gegoten te zijn, maar heeft regelmatig onderhoud nodig. De eerste Canoncommissie pleitte daarom al voor regelmatige herziening.

Toen de eerste Canon werd samengesteld, leek het Verenigd Koninkrijk nog onlosmakelijk verbonden aan ‘Europa’, werd er volop aardgas gewonnen in Groningen, noemde men Michiel de Ruyter onbekommerd een zeeheld en vonden de meeste mensen het verdedigbaar dat er slechts drie vrouwen waren opgenomen in de Canon van Nederland. De tijd vliegt.

Historische feiten zelf verouderen over het algemeen niet, maar wel worden er steeds nieuwe feiten blootgelegd. Verder zijn de inzichten en interpretaties van de geschiedenis voortdurend in ontwikkeling. Bovenal is het van belang dat elke generatie haar eigen geschiedenis schrijft volgens de methoden, opvattingen en fascinaties van de eigen tijd.

We weten nu bijvoorbeeld meer over de betekenis van de slavernij voor de Nederlandse economie dan in 2006. Onze visie op uiteenlopende onderwerpen als het koloniale verleden of het aandeel van vrouwen in de geschiedenis werd bijgekleurd door nieuw onderzoek en maatschappelijk debat. En het zijn vooral de meer recente vensters die snel gedateerd raken – de geschiedschrijver kijkt daar nog vaak mee over de schouder van de journalist.

Doel van de Canon

In onze opvatting hoort een canon dienstbaar te zijn aan de huidige samenleving, zonder er de knecht van te mogen worden. Een goede historische canon opent voortdurend vensters op een andere wereld die tot nadenken en zelfkritiek aanzetten en die onze werkelijkheid in een ruimer perspectief plaatst.

We vinden het belangrijk om een Canon van Nederland te hebben waarin veel verschillende mensen en groepen zich kunnen herkennen, die ruimte biedt aan verschillende interpretaties van de geschiedenis en oog heeft voor de samenstelling van de huidige maatschappij. We willen een vernieuwd verhaal vertellen met deels andere accenten dan de vorige commissie. Als je de Canon van Nederland beschouwt als een puzzel met vijftig stukjes, moet er voor elk nieuw stukje dat je toevoegt een ander stukje uit. De commissie-Kennedy heeft tien nieuwe stukjes toegevoegd.

Tien vensters uit de eerste Canon zijn daarom niet meegenomen in de tweede Canon van Nederland. Het zijn Floris V, Karel V, de Republiek, de grachtengordel, Buitenhuisen, De Stijl, de crisisjaren, Willem Drees, Veelkleurig Nederland en de gasbel. Deze vensters zijn gearchiveerd op canonvannederland.nl. De vensters zijn niet

komen te vervallen omdat we van mening zijn dat ze hun canonieke waarde verloren zouden hebben. Maar een canon impliceert nu eenmaal keuzes, en die hebben we als commissie gemaakt.

Chronologie als leidraad

De herziene Canon begint in de steentijd met jager-verzamelaar Trijntje en eindigt met de Leeuwinnen en het Oranjegevoel. Onderweg vertellen de gekozen vensters wat iedereen zou moeten weten over bijvoorbeeld de Romeinse tijd (rond het begin van de moderne jaartelling), over Maria van Bourgondië (rond 1480), over Johan van Oldenbarnevelt (rond 1600), over de Statenbijbel (1637), over Michiel de Ruyter (rond 1665), over de patriottentijd (rond 1800), over de Nederlandse Grondwet (in het bijzonder die van 1848), over de beide Wereldoorlogen, over de Nederlandse ex-koloniën (rond de jaren 1945 en 1975), over de Watersnood van 1953 en over de gastarbeiders (vanaf de jaren 1960). En bovendien staat de Canon stil bij het leven van befaamde Nederlanders als (in chronologische volgorde) Willibrord, Erasmus, Willem van Oranje, Hugo de Groot, Rembrandt van Rijn, Christiaan Huygens, Spinoza, Multatuli, Vincent van Gogh, Aletta Jacobs, Anton de Kom, Anne Frank, Marga Klompé en Annie M.G. Schmidt.

Wie kennis draagt van alle vijftig vensters staat daarna beter voorbereid in het leven dan iemand die de Franse legers van Napoleon (rond 1800) ten strijde laat trekken tegen de Spaanse legers van Filips de Tweede (rond 1600).

Zeven hoofdlijnen

We hebben via zeven thema's samenhang aangebracht in het rijke palet van vijftig vensters. Stuk voor stuk zijn het belangrijke thema's in de geschiedenis van onze samenleving, die kunnen fungeren als verbindingslijnen tussen de Canonvensters van de prehistorie tot aan onze tijd. Bovendien sluiten ze in brede zin aan bij thema's die een centrale rol spelen in het onderwijs.

De zeven hoofdlijnen zijn:

- Leven in een kwetsbare delta – Nederland waterland
- Wat geeft betekenis? – zingeving en levensbeschouwing
- Woord en beeld verbinden – taal, kunst en cultuur
- Wat weten wij? – kennis, wetenschap en innovatie
- Wie telt er mee? – sociale (on)gelijkheid
- Wie bestuurt er? – politiek en samenleving
- Knooppunt van verbindingen – wereldeconomie

De zeven hoofdlijnen worden beschreven aan de hand van korte, zo universeel mogelijke teksten, die maximale flexibiliteit geven aan docenten om de Canon te verbinden aan andere lesstof of schoolvakken, zoals taal- en kunstvakken,

maatschappijvakken en andere zaakvakken als aardrijkskunde en economie. Hoofdpijnen, canonvensters en het historisch referentiekader van tijdvakken en kenmerkende aspecten vormen samen een stevig bouwwerk voor het geschiedenisonderwijs.

Website

In het vervolg van dit boek staan de vijftig vensters van de herziene canon achter elkaar, en daarna de zeven hoofdpijnen. Deze teksten zijn ook te vinden op de website van de Canon van Nederland: www.canonvannederland.nl. Elk venster heeft er een eigen plek. Je vindt er een schat aan teksten, afbeeldingen, clips, boeken, weblinks en kant-en-klare lessen. Via Mijn Canon kun je zelf of met je klas een slingerlijn vullen met onderwerpen die jij belangrijk vindt om met anderen te delen.

Tot slot

Ook wanneer de Canon afdoende in het onderwijs is ingedaald is het natuurlijk niet te verwachten dat elke Nederlander zonder haperen weet te vertellen dat Karel de Grote op 25 december van het jaar 800 tot keizer van het Westen werd gekroond. Of dat Jeroen Bosch' meesterwerk de Tuin der Lusten nog in het paleis van Willem van Oranje heeft gehangen. Of dat Aletta Jacobs in 1871 haar brief aan de minister-president schreef waardoor meisjes sindsdien naar de universiteit kunnen. Maar ze hebben het wel allemaal ooit vernomen. Hoe oud je ook wordt: iets daarvan zal altijd blijven hangen. De werkelijke waarde van de Canon schuilt in de wijsheid, de schoonheid en het pure plezier dat hij aan elk individu kan geven die er vertrouwd mee raakt. Een blijvende belangstelling vóór, en kennis ván het verleden – daar wordt elk mens en elke samenleving beter van.